

HANDBÓK MANSALSTEYMIS

HANDBÓK MANSALSTEYMIS

EFNISYFIRLIT

1.	<i>Hlutverk Útlendingastofnunar og tilgangur handbókar</i>	3
2.	<i>Almennt um mansal</i>	3
3.	<i>Munur á milli mansals og smygls</i>	5
4.	<i>Verklag í mansalsmálum</i>	6
5.	<i>Gátlistar</i>	10
6.	<i>Viðtöl og spurningar</i>	10
7.	<i>Aðkoma lögreglu</i>	12
8.	<i>Önnur framvinda</i>	13
9.	<i>Gátlisti – verndarsvið</i>	13
10.	<i>Gátlisti – leyfasvið afgreiðsla</i>	14
11.	<i>Gátlisti – leyfasvið vinnsla dvalarleyfisumsókna</i>	15
12.	<i>Spurningarlistar fyrir viðtöl</i>	16

1. Hlutverk Útlendingastofnunar og tilgangur handbókar

Markmið handbókarinnar er að veita starfsfólki Útlendingastofnunar leiðbeiningar um hvernig bera megi kennsl á hugsanleg fórnarlömb mansals og veita þeim leiðbeiningar og nauðsynlegar upplýsingar um réttindi sín, þjónustu og aðstoð sem þeim stendur til boða. Útlendingastofnun vísar málum áfram á borð lögreglunnar ef tilefni þykir til og heldur einnig utan um skráningar. Jafnframt er hlutverk Útlendingastofnunar mikilvægt svo unnt sé að rannsaka og sækja til saka í mansalsmálum.

2. Almennt um mansal

Mansal er sú grein skipulagðrar glæpastarfsemi sem talin er í einna örustum vexti um heim allan. Algengur er sá misskilningur að mansal taki eingöngu til kvenna og að hugtakið feli einungis í sér kynlífsþrælkun. Svo er ekki. Mansal er mun víðtækara hugtak og tekur jafnt til karla sem kvenna. Mansali hefur verið lýst sem „þrælahaldi án hlekkja“. Í einfölduðu máli má segja að tiltekinn einstaklingur sé þolandi mansals ef viðkomandi er þvingaður eða gíntur í aðstöðu þar sem hann eða hún sætir misnotkun sem færir öðrum ábata eða hagnað.

Mansal er unnt að flokka í mismunandi tegundir t.d. kynlífsmansal, vinnumansal, mansal inni á heimilum (húshjálp, barnfóstrur, au-pair), þvinguð hjónabönd, þvinguð þátttaka í afbrotum eða glæpastarfsemi og líffærasala.

Mikilvægt er að forðast staðalímyndir gerenda, hver sem er getur verið mansali. Hins vegar eru algengustu gerendur eftirfarandi: meðlimir glæpaneta, ríkisborgari þess lands sem ferðast á með fórnarlamb til, einstaklingur með keimlíkan bakgrunn og fórnarlamb, oft einstaklingur af sama kyni og fórnarlamb og einstaklingur með fjölskyldutengsl við fórnarlamb eða mögulega þykist hafa slík tengsl.

Fórnarlömb mansals eru oft tengd glæpastarfsemi og jafnvel flækt í vafasamt athæfi, svo sem ólöglega dvöl í landinu eða ólöglega starfsemi af einhverjum toga. Að bera kennsl á hugsanleg fórnarlömb mansals er nauðsynlegt svo þau eigi kost á að vera viðurkennd sem fórnarlömb glæpa og mannréttindabrota í stað þess að vera refsað sem glæpamönnum. Vanþekking á einkennum mansals er ein helsta hindrunin í baráttunni gegn mansali. Flest fórnarlömb mansals hafa litla hugmynd um hvað mansal er og sjá sig ekki sem fórnarlömb þess. Þau sjá stöðu sína sem afleiðingu eigin gjörða og slæmra ákvarðana og telja sig jafnvel skuldbundin þeim sem hagnýta sér þau. Nauðsynlegt er að fórnarlambið geri sér grein fyrir að það er fórnarlamb glæps

og beri ekki ábyrgð á aðstæðum sínum. Enn fremur er mikilvægt að benda á þau úrræði sem standa viðkomandi til boða, svo sem umþóttunarleyfi hjá Útlendingastofnun, aðstoð lögreglu, félagsmálayfirvalda, hjálparstofnana o.s.frv.

Fórnarlömb mansals hafa oftast góðar ástæður fyrir því að segja ekki frá kringumstæðum sínum og þeirri misnotkun sem þau verða fyrir. Til dæmis getur fórnarlamb verið ólöglega stutt í landinu (eða fórnarlambinu talin trú um að svo sé) eða dvalarleyfi fórnarlambins sé háð þeim sem notfærir sér viðkomandi. Enn fremur er líklegt að fórnarlambið hafi fengið rangar og villandi upplýsingar um hlutverk og starfsemi lögreglu, Útlendingastofnunar og annarra stjórnvalda. Oft hefur fórnarlambið t.d. reynslu af spilltum stjórnvöldum í heimalandi sínu og því auðvelt að telja viðkomandi trú um að staðan sé sú sama á Íslandi. Þá er líklegt að fórnarlambinu eða fjölskyldu þess hafi verið hótad hefndum ef viðkomandi leiti sér hjálpar. Fórnarlömb geta verið í flóknu sambandi við geranda sinn en sá sem hagnýtir sér fórnarlambið getur líka verið sá sem viðkomandi fær aðstoð og skjól hjá. Í sumum tilvikum er viðkomandi unnusti/unnusta fórnarlambins, eiginmaður/eiginkona eða annar fjölskyldumeðlimur. Af þessum sökum gerir fórnarlambið sér oft ekki grein fyrir að verið sé að notfæra sér það og fórnarlambinu finnst það hafa gerst sekt um alvarlegan trúnaðarrest ef það segir frá.

Afskipti af fórnarlömbum mansals verða sjaldnast að frumkvæði fórnarlambanna sjálfra. Það er nauðsynlegt að allar stofnanir, hjálparsamtök, lögregla og allir þeir aðilar sem líkur eru á að hitti fyrir fórnarlömb mansals taki frumkvæðið. Þessir aðilar verða því að hafa þekkingu og skilning á viðkvæmum aðstæðum fórnarlamba og þolinmæði með þeim. Að þekkja vísbendingar um mansal er forsenda þess að geta borið kennsl á hugsanleg fórnarlömb mansals til þess að geta veitt þeim viðeigandi þjónustu og leiðbeiningar um þá aðstoð sem þeim stendur til boða. Það er einnig mikilvægt varðandi rannsókn og saksókn mansalsmála.

3. Munur á milli mansals og smygls

a. Mansal

Ef aðili fremur eftirtalda verknaði, einn eða fleiri, í þeim tilgangi að misnota mann kynferðislega eða til nauðungarvinnu eða til að nema á brott líffæri hans.

1. Að útvega, flytja, afhenda, hýsa eða taka við einstaklingi og við það er beitt eða hefur verið beitt ólögumætri nauðung skv. 225. gr., eða frelsissviptingu skv. 226. gr., eða hótun skv. 233. gr., eða ólögumætum blekkingum með því að vekja, styrkja eða hagnýta sér villu viðkomandi um aðstæður eða með því að hagnýta sér bága stöðu viðkomandi.
2. Að útvega, flytja, afhenda, hýsa eða taka við einstaklingi yngri en 18 ára.
3. Að láta af hendi greiðslu eða annan ávinning til að afla samþykkis til misnotkunarinnar hjá manni sem ræður gerðum annars manns.

Einnig ef aðili tekur við greiðslu eða öðrum ávinningi.

Ef aðili fremur eftirtalda verknaði, einn eða fleiri, í því skyni að greiða fyrir mansali:

1. Að falska ferða- eða persónuskilríki.
2. Að annast milligöngu um slík skilríki eða útvega þau.
3. Að halda eftir, fjarlægja, skemma eða eyðileggja ferða- eða persónuskilríki annars einstaklings.

b. Smygl á fólki

Skilgreining á smygli á fólki er: skipulagður innflutningur á ólöglegum útlendingum inn í landið eða með viðkomu í landinu á leið til annarra landa með því að sniðganga lög landsins, þar með talið lög um útlendinga. Snýr einkum að aðstoð við fólkið til betra lífs og er með þeirra vitund og samþykki.

Mansal: *Hagnýting er aðalforsendan.*

Smygl á fólki: *Flutningurinn er aðalforsendan.*

4. Verklag í mansalsmálum

c. Nánara verklag m.t.t. til aðstæðna hvers máls

Umsækjandi ber því við að vera fórnarlamb mansals í umsókn um alþjóðlega vernd.

Verkferill:

- Lögregla/móttaka tekur við upplýsingum og skráir umsækjanda í framhaldinu sem hugsanlegt fórnarlamb mansals á erlendi.
- Lögregla/móttaka gerir mansalsteymi ÚTL viðvart sem tekur ákvörðun um framhaldið.
- Leiðbeina skal umsækjanda um þau úrræði sem standa honum/henni til boða.
- Mikilvægt að fá upplýsingar í viðtali við umsækjanda um aðstæðurnar og mansalið. Sjá spurningalista.
- Mansalsteymi yfirfer skráningar og athugar hvort umsækjandi sé merktur sem hugsanlegt fórnarlamb mansals.
- Mikilvægt að halda utan um þessar upplýsingar þrátt fyrir að umsækjandi fái mögulega alþjóðlega vernd á öðrum grundvelli.

Umsækjandi ber því við að vera fórnarlamb mansals í viðtali (fyrsta viðtali, málsmeðferðarviðtali eða viðtali vegna dvalarleyfis).

Verkferill:

- Starfsmaður aflar upplýsinga og fer yfir spurningalista/gátlista fyrir hugsanleg fórnarlömb mansals.
- Leiðbeina skal umsækjanda um þau úrræði sem standa honum/henni til boða.
- Skrá viðkomandi sem hugsanlegt fórnarlamb – sá sem tekur upplýsingum frá umsækjanda skráir á viðeigandi hátt í Erlend.
- Starfsmaður gerir mansalsteymi ÚTL viðvart sem sér um að tilkynna málið til lögreglunnar.
- Eftir viðtal skal starfsmaður haka við reitinn “*hugsanlegt fórnarlamb mansals*” í erlendi og skrá í dagbók.

Starfsmaður verður var við vísbendingar um mansal án þess að því sé borið við af umsækjanda eða talsmanni (í afgreiðslu D18/B18, í viðtali eða vegna þjónustu við umsækjanda).

Verkferill:

- Starfsmaður sem verður var við vísbendingar um mansal, til að mynda í afgreiðslu, í gegnum þjónustu eða móttöku skal upplýsa mansalsteymi um málið og skrá upplýsingar um málið í dagbók.
- Leiðbeina skal umsækjanda um þau úrræði sem standa honum/henni til boða.
- Starfsmaður sem sinnir máli aflar frekari upplýsinga frá umsækjanda, fer yfir spurningalista og gátlista um hugsanleg fórnarlömb mansals í viðtali.
- Leiðbeina skal umsækjanda um þau úrræði sem standa honum/henni til boða.
- Ef merki þess að umsækjandi sé hugsanlegt fórnarlamb mansals:
  - Starfsmaður gerir mansalsteymi ÚTL viðvart sem sér um að tilkynna málið til lögreglunnar, sé talið tilefni til eftir nánari skoðun.
  - Mansalsteymi ÚTL tekur ákvörðun um skráningu eftir nánari skoðun.

Tilkynning berst frá þriðja aðila að umsækjandi sé hugsanlegt fórnarlamb mansals á Íslandi.

Hér ber að gæta varkárni í þeim ályktunum sem við drögum.

- Getur verið Vinnumálastofnun, aðstandandi umsækjanda, Rauði krossinn o.s.frv.
- Geta verið grunsemdir af hendi talsmanns í verndarmálum, sem virðast vera á rökum reistar en ekki úr lausu lofti gripið.
- Starfsmaður sem sinnir máli, kallar umsækjanda inn í viðtal í því skyni að afla frekari upplýsinga og fara yfir spurningar fyrir hugsanleg fórnarlömb mansals.
- Leiðbeina skal umsækjanda um þau úrræði sem standa honum/henni til boða.
- Ef sterk merki þess að umsækjandi sé hugsanlegt fórnarlamb skal starfsmaður grípa til eftirfarandi ráðstafana:
  - Starfsmaður gerir mansalsteymi ÚTL viðvart sem sér um að tilkynna málið til lögreglunnar, sé talið tilefni eftir nánari skoðun.
  - Mansalsteymi ÚTL tekur ákvörðun um skráningu eftir nánari skoðun.

Umsækjandi ber því að hafa verið fórnarlamb mansals erlendis á árum áður í viðtali.

Verkferill:

- Starfsmaður aflar upplýsinga um aðstöðu umsækjanda gagnvart gerendum.
  - T.d. hvort umsækjandi skuldi þeim pening eða greiði verndartolla.
  - Hvort gerendur séu að herja á umsækjanda eða hafi vitneskju um hvar umsækjandi er.
  - Hvort umsækjandi sé í einhverskonar samskiptum við gerendur.
- Leiðbeina skal umsækjanda um þau úrræði sem standa honum/henni til boða.
  - Tilkynnir eftir atvikum til lögreglu á B18.
  - **ATH** mikilvægt ef einstaklingur er umsækjandi um alþjóðlega vernd að muna að fjalla um sérstaklega viðkvæma stöðu hans í trúverðugleikamati og haka við það í erlendi svo unnt sé að sýna fram á að tekið hafi verið tillit til stöðu umsækjandans við úrlausn málsins.

Framlögð gögn vekja grunsemdir um að um mansal gæti verið að ræða.

- Framlögð gögn eru mismunandi eftir leyfum en helstu vísbendingar sem geta komið fram eru til dæmis:
  - Launaseðlar sem sýna fram á óhemju mikið magn vinnustunda.
  - Reikningsyfirlit með einkennilegum peningaúttektum eða millifærslum.
  - Margir umsækjendur um tiltekið leyfi skráðir á sama heimilisfang.
  - Umsækjendur með heimilisfang skráð í iðnaðarhúsnæði.
  - Framlögð gögn fölsuð eða ótrúverðug.
  - **ATH ekki er um tæmandi upptalningu að ræða** og annað í framlögðum gögnum getur verið til þess fallið að vekja upp grunsemdir.
- Starfsmaður á leyfasviði metur hvort taka þurfi viðtal við umsækjanda til þess að afla frekari upplýsinga með því að fara yfir spurningarlista með umsækjanda.
- Starfsmaður fer yfir gátlista og metur hvort merki séu um mansal.
- Leiðbeina skal umsækjanda um þau úrræði sem standa honum/henni til boða.
- Starfsmaður gerir mansalsteymi ÚTL viðvart sem eftir atvikum tilkynnir málið til lögreglu eftir nánari skoðun.
- Mansalsteymi ÚTL tekur ákvörðun um skráningu eftir nánari skoðun.

Einstaklingur í ólögsmætri dvöl leggur fram umsókn um umþóttunarleyfi án þess að hafa verið með annað dvalarleyfi hér á landi.

Verkferill:

- Starfsmaður leiðbeinir umsækjanda um þá þjónustu sem hann getur fengið og veitir upplýsingar um umþóttunarleyfi, sjá upplýsingar í verklagi.
- Starfsmaður skráir umsækjanda sem hugsanlegt fórnarlamb mansals.
- Starfsmaður kallar eftir gögnum:
  - Greinargerð Bjarkarhlíð
  - Gögn frá félagsþjónustu
- Starfsmaður gerir mansalsteymi ÚTL viðvart sem tilkynnir málið til lögreglu eftir skoðun. Hafi lögregla þegar haft afskipti af málinu á fyrri stigum er unnt að óska eftir umsögn þeirra.
- Starfsmaður metur hvort þörf sé á viðtali við umsækjanda.
- Tilkynna brottvísunarteymi ÚTL um umsækjanda í tölvupósti á netfangið brottvisun@utl.is
- Sé skilyrðum fyrir veitingu umþóttunarleyfis fullnægt skal það veitt.
- Sé skilyrðum ekki fullnægt fyrir veitingu leyfis skal synjað um umþóttunarleyfi.
  - Við synjun skal spjaldi lokað. Skráð skal að ekki hafi þótt tilefni til þess að aðhafast frekar.

Tilgangur skráninga

Hlutverk Útlendingastofnunar er að bera kennsl á hugsanleg fórnarlömb mansals. Ástæða skráninga er skýrt sé í málsmeðferð aðila að hann sé hugsanlegt fórnarlamb eða fyrrum þolandi mansals svo unnt sé að taka tillit til þess. Jafnframt eru skráningar mikilvægar svo unnt sé að halda utan um fjölda þeirra einstaklinga sem Útlendingastofnun ber kennsl á, þar sem margir aðilar fá e.t.v. dvalarleyfi á öðrum grundvelli, svo sem alþjóðlega vernd og því með skráningu reynt að sporna við því að slíkar upplýsingar tapist við málsmeðferð.

5. Gátlistar

d. Leiðbeiningar

Sérfræðingur styðst við gátlistann ef upp vaknar grunur um að umsækjandi geti verið hugsanlegt fórnarlamb vinnumanns. Ef kominn verður flípi í erlend um hugsanlegt fórnarlamb mansals, þá skal haka við þann flípa, vista gátlistann/minnisblaðið sem unnið var með á málið og skrifa í dagbók. Þá er hægt að vísa í það ef einhvern tíma skyldi vakna upp grunur um sama einstakling aftur. Umræddir gátlistar eru til þess fallnir að starfsmaður geti áttað sig betur á stöðu umsækjanda.

Gátlista er að finna á bls. 14-16.

6. Viðtöl og spurningar

a. Leiðbeiningar

Áður en viðtal hefst er mikilvægt að starfsmaður hugleiði þær spurningar sem hann hyggst bera upp í viðtali. Umræddir spurningarlistar eru einungis hugsaðir sem yfirlit yfir spurningar sem gagnlegt er að spyrja en vega verður og meta í hverju tilviki hvaða spurningar eiga við og hvað þær eiga að draga í ljós. Því ber ekki að spyrja allra spurninganna á listanum heldur velja og móta eftir hverju atviki fyrir sig.

Polendur mansals kunna að vera og hafa verið undir gríðarlegu álagi og þannig orðið fyrir andlegum og líkamlegum skakkaföllum. Mjög erfitt getur reynst fyrir viðkomandi að skýra frá þeirri erfiðu reynslu. Viðbrögð viðkomandi geta lýst sér í mikilli sorg og miklu andlegu álagi og angist. Í sumum tilfellum getur þurft að fresta viðtölum ef umsækjandi þarfnast aðstoðar eða hvíldar.

Mikilvægt skrefi við að bera kennsl á fórnarlömb mansals er að ná trausti viðkomandi, og að fórnarlambið treysti því að viðkomandi aðili geti aðstoðað við að komast út úr aðstæðunum. Það getur tekið tíma og nokkur viðtöl.

Ekki er óeðlilegt að þolendur mansals afþakki boð um aðstoð og vernd. Viðkomandi kann jafnvel að forðast í hvívetna að gefa á sér færi í viðtalinu. Það er af hinu jákvæða að ná þó að

upplýsa þolanda um rétt sinn og tækifæri til þess að leita aðstoðar, slíkar upplýsingar geta reynst mikilvægar ef þolandi ákveður síðar að leita aðstoðar og verndar.

Fórnarlambinu þarf að vera ljós tilgangurinn með viðtalinu (viðtölunum) og hvaða hlutverki starfsmaður eða sú stofnun sem hann starfar fyrir gegni.

Afskiptum af þolendum mansals fylgir sú kvöð að trúnaðar sé gætt í hvívetna. Þolendur kunna að búa við þær aðstæður að samskipti við utanaðkomandi feli í sér ógn við líf þeirra og velferð. Það þarf því að útskýra þagnarskyldu starfsmannsins, svo fórnarlambið óttist ekki að tala í trúnaði. Það getur vakið traust hjá fórnarlambinu ef viðkomandi er sagt að starfsmaður hafi reynslu í þessu starfi og hafi hitt fleiri sem líkt hafi verið ástatt fyrir. Mansal gengur út á það að svipta fórnarlambið valdi á eigin lífi og því er mikilvægt að viðkomandi finnist það ráða ferðinni að einhverju leyti, bæði varðandi það sem fram fer hverju sinni og hvert framhaldið verði.

Markmiðið er að tryggja bestu mögulega aðstoð og öryggi fórnarlambins þegar á upphafsstigum máls.

Sjá tillögu að texta sem útskýrir fyrirnefnda þagnarskyldu starfsmanns ÚTL sem unnt er að lesa fyrir umsækjanda:

The applicant is informed that those present this interview are bound by strict rule of confidentiality and that nothing appearing in the interview will leave the Directorate of Immigration except if requested by the applicant or with his/her consent.

Mikilvægt er að haft sé í huga að kyn túlksins og bakgrunnur getur haft áhrif á viðtalið. Þannig eiga margar konur erfitt með að lýsa kynferðislegri misnotkun ef túlkurinn er karl. Hins vegar þekkist það einnig að konur eigi auðveldara með að lýsa reynslu sinni af þvinguðu vandi með aðstoð túlks af karlkyni. Túlkur sem talar móðurmál þolandans og hefur sama menningarlega bakgrunn getur orðið til þess að þolandinn róist og eigi auðveldara með að tjá sig. Sú hætta er hins vegar einnig fyrir hendi að túlkur sem tilheyrir sama þjóðerni/þjóðfélagshópi vekir ótta hjá þolandanum um að túlkurinn muni miðla upplýsingum til annarra aðila innan sama hóps. Þetta kann einnig að fela í sér ótta þolandans um að hann muni sæta fordæmingu innan hópsins.

Spurningarlista sem hægt er að styðjast við í viðtali er að finna á bls. 17-22.

7. Aðkoma lögreglu

b. Hvenær á að tilkynna málið til lögreglu?

Athuga ber að meginverkefni Útlendingastofnunar er að bera kennsl á hugsanleg fórnarlömb mansals til þess að tryggja að þeim séu veittar þær leiðbeiningar og sú aðstoð sem þau eiga rétt á. Þá er það jafnframt hlutverk Útlendingastofnunar að vekja athygli annarra viðeigandi stjórnvalda á því að einstaklingur sé hugsanlegt fórnarlamb mansals en rannsókn á að fara fram hjá lögregluyfirvöldum. Það er undir lögreglunni komið að ákveða hvort leggjast skuli í rannsókn á málum eða ekki.

Hafa ber hugfast að hugsanlegt fórnarlamb mansals getur átt réttindi samkvæmt Útlendingalögum þó lögreglan meti það svo að ekki sé tilefni til rannsóknar af þeirra hálfu. Má þar t.a.m. nefna félagsþjónustu sem þeim stendur til boða.

Meginreglan er sú að ef grunur vaknar um mansal þá skal tilkynna það til lögreglu:

Mansalsteymi lögreglunnar netfang: mansal@logreglan.is

Lögreglan fylgir málinu á eftir og greinir það. Ef þörf er á eftirfylgni eða sértækri aðstoð við fórnarlömb þá kemur lögreglan málinu í viðeigandi ferli

Lögreglan og DMR hafa komið því skýrt á framfæri að tilkynna eigi meira en minna þar sem það er lögreglunnar að rannsaka málin.

Sé grunur um vinnumansal uppi ber að tilkynna það einnig til VMST (edda.bergsveinsdottir@vmst.is) svo þau geti haft gætur á vinnustaðnum og einstaklingum sem vinna þar.

-
- Skrifu þarf stutt bréf á ákveðnu sniðmáti til lögreglu þar sem fylgir stutt greinargerð á því hvers vegna beðið er um rannsókn og reifað stuttlega af hvaða tagi fylgigögn eru. Neðst þarf að skrifa nafn sitt og tengiliðaupplýsingar svo hægt sé að hafa samband við viðkomandi.
  - Ef kominn verður flipi í erlend um hugsanlegt fórnarlamb mansals, þá skal haka við þann flipa, vista gátlistann/minnisblaðið sem unnið var með á málið og skrifa í dagbók. Auk þess þarf að vista á málið afrit tilkynningarinnar til lögreglu.
  - Jafnframt skal upplýsa Vinnumálastofnun um tilkynninguna og gruninn um mansal, bæði svo þau geti brugðist við á sínum enda og skráð hjá sér.

- Tilkynning til lögreglu er ekki trygging fyrir því að tilefni verði talið til rannsóknar. Því er gott að marka á skýran hátt hvernig skuli farið með umsóknina þegar tilkynningin hefur verið send, hvort bíða eigi eftir niðurstöðu frá lögreglu eða vinna málið áfram með hefðbundnum hætti. Mansalsteymi ÚTL getur veitt liðsinni sitt við slíka ákvörðun.

8. Önnur framvinda

Þegar unnið er með gátlistann þá getur vaknað upp grunur um annars konar refsiverða starfsemi, t.d. smygl og þá má einnig tilkynna málið ef þörf þykir, til lögreglu ef málið fellur undir 1 eða 2 flokka í þeirra gátlista, og þá yrði send tilkynning á lögreglu, rétt eins og ef tilkynnt er um grun um mansal, nema þá yrði tilkynningin frekar nefnd „grunur um refsivert athæfi“. Lögreglan tekur þá við málinu og óskar eftir upplýsingum frá viðeigandi aðilum og ákveður í framhaldinu hvort tilefni sé til rannsóknar á því athæfi óháð því hvort málið falli undir mansal.

Þegar mál er tilkynnt til lögreglu vegna gruns um refsivert athæfi skal skrá það í dagbók. Jafnframt þarf að vista afrit af tilkynningu til lögreglu inn á mál viðkomandi í erlendi.

Einnig getur sérfræðingi þótt ástæða til að hafa samráð við Vinnumálastofnun ef viðkomandi hefur ekki getað séð af gátlistanum ástæðu til að tilkynna málið formlega, en þá skal senda tölvupóst eða hafa samband símleiðis þar sem grunurinn er ræddur og jafnvel óskað eftir því að VMST skoði mál betur eða taki til skoðunar hvort þurfi að fara í eftirlit á ákveðnum stöðum.

Tengiliður Vinnumálastofnunar:

Edda Bergsveinsdóttir

netfang: edda.bergsveinsdottir@vmst.is

Einnig er hægt að hafa samband við tengiliði okkar hjá mansalsteymi LRH eða stoðdeild og ræða óformlega símleiðis eða í gegnum tölvupóst grun um ákveðin mál og fá ráðleggingar um þau.

9. Gátlisti – verndarsvið

1. Einstaklingurinn sýnist ófær um að tjá sig á frjálstan og óþvingaðan hátt.

2. Einstaklingurinn leyfir öðrum að tala fyrir sig þegar spurningum er beint til viðkomandi.
3. Er taugaóstyrkur í návist „túlks“ síns.
4. Einstaklingurinn hagar sér þannig að draga má þá ályktun að viðkomandi hafi fengið þjálfun í að bregðast við þessum aðstæðum.
5. Einstaklingurinn sýnir merki hræðslu og/eða álags.
6. Einstaklingurinn vill alls ekki gefa upp neinar upplýsingar svo sem um ferðaleið, samferðfólk og svo framvegis.
7. Einstaklingurinn ber áverka sem virðast komnir til vegna misneytingar, árásar eða annars konar kúgunar.
8. Klæðnaður þeirra samræmist ekki klæðnaði samferðafólks.
9. Ráða ekki yfir vegabréfi sínu eða öðrum ferðaskjölum.
10. Hafa tiltæk fölsuð skilríki og ferðaskjöl.
11. Þekkja ekki þá sem þeir ferðast með, með nafni.
12. Ótti við refsingu einkennir framgöngu viðkomandi.
13. Lítil farangur meðferðis.
14. Ekki frjáls ferða sinna. (Það er einhver sem ekur viðkomandi í og úr viðtölum).

10. Gátlisti – leyfasvið afgreiðsla

1. Einstaklingurinn sýnist ófær um að tjá sig á frjálsan og óþvingaðan hátt.
2. Einstaklingurinn leyfir öðrum að tala fyrir sig þegar spurningum er beint til viðkomandi.
3. Er taugaóstyrkur í návist „túlks“ síns.
4. Einstaklingurinn hagar sér þannig að draga má þá ályktun að viðkomandi hafi fengið þjálfun í að bregðast við þessum aðstæðum.
5. Einstaklingurinn talar hvorki íslensku né ensku en hefur samt dvalið á landinu til lengri eða skemmri tíma.
6. Einstaklingurinn sýnir merki hræðslu og/eða álags.

7. Einstaklingurinn ber áverka sem virðast komnir til vegna misneytingar, árásar eða annars konar kúgunar.
8. Einstaklingurinn þjáist af álagsmeiðslum sem dæmigerð eru fyrir óviðunandi vinnuskilyrði.
9. Einstaklingurinn þekkir ekki heimilisfang sitt.
10. Einstaklingurinn hefur ekki upplýsingar um vinnustað sinn.
11. Einstaklingurinn veit ekki nafn vinnuveitenda síns.

11. Gátlisti – leyfasvið vinnsla dvalarleyfisumsókna

1. Umsækjandi hefur verið neyddur til að vinna vinnu sem hann vill ekki vegna hótana eða ofbeldis.
2. Umsækjandi hefur verið neyddur til þess að fremja glæpi vegna hótana eða ofbeldis.
3. Umsækjandi hefur verið neyddur til kynlífsathafna.
4. Umsækjandi býr á vinnustað sínum eða við lélegar aðstæður, jafnvel með mörgum öðrum umsækjendum.
5. Umsækjandi vinnur á mismunandi stöðum.
6. Umsækjandi fær lítil eða engin laun fyrir vinnu sína.
7. Umsækjandi er í svartri vinnu.
8. Vinnuveitandi dregur óskilgreindar fjárhæðir af launum umsækjanda.
9. Umsækjandi er ekki frjálss ferða sinna, er ekið eða flutt til og frá vinnu.
10. Búseta umsækjanda er mjög bágborin, aðstæður slæmar, margir búa saman á einum stað og þar er lítið rými fyrir hvern og einn.
11. Vinnutímamörk og hvíldartímar eru ekki virtir, atvinnuskilyrði hafa verið brotin.
12. Umsækjandi býr við hótanir um að einhver muni skaða fjölskyldu hans eða vini geri hann ekki það sem hann er beðinn um.
13. Umsækjanda er hótad að vera sendur úr landi ef hann leitar eftir aðstoð.
14. Umsækjandi var blekktur varðandi tilgang þess að koma Íslands.
15. Umsækjandi gefur til kynna að fylgst sé með gjörðum hans.
16. Umsækjandi hefur takmarkaðan eða engan aðgang að heilbrigðisþjónustu.

17. Umsækjandi hefur takmarkaða eða enga möguleika á samneyti við aðra.
18. Umsækjandi skuldar öðrum fé.
19. Umsækjandi hefur fengið ferðakostnað sinn greiddan og þarf að endurgreiða hann með vinnu eða annars konar þjónustu í komulandinu.
20. Umsækjandi hefur tekið ákvarðanir á grundvelli blekkjandi upplýsinga eða loforða sem síðar voru svikin.
21. Umsækjandi tilheyrir valdakerfi sem þróast hefur fram innan hóps fórnarlamba mansals sem gerir viðkomandi erfitt að tjá sig um stöðu sína að öðrum viðstöddum.
22. Umsækjandi tengist á einn veg eða annan stað þar sem vitað er að fólk sætir misneytingu.
23. Umsækjandi sést á stöðum þar sem ólögleg sala á þjónustu eða varningi fer oft fram.

12. Spurningarlistar fyrir viðtöl

c. Verndarsvið

Aðstæður erlendis

- Í hvaða landi bjóstu áður en þú komst til Íslands?
- Af hverju bjóstu þar?
- Hvernig sástu fyrir þér þar?
- Hvernig var búsetu þinni háttað þar?
- Hvernig var fjárhagsleg staða þín þar?
- Stjórnaðir þú sjálf/ur fjármálum þínum þar?
- Hvernig var ferðafrelsi þínu háttað þar?

Flutningur til Íslands

- Segðu mér frá ákvörðuninni um að koma til Íslands.
- Hvenær ákvaðst þú að koma til Íslands?
- Ákvaðst þú sjálf/ur að koma til Íslands? Ef ekki, þá spyrja “Hver ákvað að þú kæmir hingað?”
- Hvernig komstu til Íslands?
- Hvernig var staðið að farmiðakaupum þínum til Íslands?
- Hver greiddi fyrir farmiðann?
- Átt þú að greiða farmiða til baka?
- Hvernig áttu að greiða farmiðana til baka?
- Af hverju komstu til Íslands?
- Hvar er vegabréfið þitt?
- Hvenær sástu síðast vegabréfið þitt?
- Hafa skilríki eða önnur persónuleg gögn verið tekin af þér?

Hýsing og ferðafrelsi

- Hver ákvað hvar þú ættir að búa á Íslandi?
- Hver útvegaði húsnæðið?
- Ertu frjáls ferða þinna?

- Hefur þú aðgang að póstinum þínum?
- Hefur þú aðgang að sjónvarpi, síma eða interneti þar þú býrð?
- Hvaða væntingar eða loforð fékkstu áður en þú komst til landsins?
- Hafa þær væntingar staðist?
- Var þér lofað húsnæði á Íslandi sem ekki hefur staðist?
- Hverjar voru væntingar þínar áður en þú komst til landsins?
- Hefur þér verið lofað einhverju við komuna til Íslands?
- Hvernig er ferðafrelsi þínu háttað á Íslandi?
- Máttu fara út þegar þú vilt?
- Hvar borðar þú og sefur?
- Þarft þú að biðja um leyfi til að borða, sofa, fara á salernið?

Ofbeldi

- Hefur þú einhvern tímann verið svipt/ur svefni, mat, eða heilbrigðisaðstoð?
- Hefur þú verið neydd/ur til að taka þátt eða gera eitthvað sem þér líkaði ekki við/langaði ekki að taka þátt í eða gera?
- Hefur þú verið neydd/ur til að taka þátt í auglýsingu á kynlífi?
- Varst þú einhvern tímann vitni að því að, öðru fólki væri hóttað ef það reyndi að fara í burtu?
- Varst þú einhverntímann fyrir ofbeldi eða vitni að því þegar önnur manneskja var beitt ofbeldi?
- Hvers konar ofbeldi varst þú vitni að?
- Hvern óttastu?
- Afhverju óttastu hann/hana?

Frelsi til athafna

- Getur þú talað við fjölskylduna þína og vini?
- Ef já er einhver viðstaddur þegar þú talar við þau?
- Getur fjölskyldan þín og vinir hringt í þig?

- Hefur þú leyfi til félagslegra samskipta eða til að rækja trú þína?

d. Leyfasvið

Aðstæður erlendis

- Í hvaða landi bjóstu áður en þú komst til Íslands?
- Af hverju bjóstu þar?
- Hvernig sástu fyrir þér þar?
- Hvernig var búsetu þinni háttað þar?
- Hvernig var fjárhagsleg staða þín þar?
- Stjórnaðir þú sjálf/ur fjármálum þínum þar?
- Hvernig var ferðafrelsi þínu háttað þar?

Flutningur til Íslands

- Ertu með persónuskilríki?
- Hvar er vegabréfið þitt?
- Hvenær sástu vegabréfið þitt síðast?
- Hafa skilríki eða önnur persónuleg gögn verið tekin af þér?
- Hvenær ákvaðst þú að koma til Íslands?
- Hvernig komstu til Íslands?
- Ákvaðst þú sjálf/ur að koma til Íslands eða ákvað einhver það fyrir þig?
- Hvernig var staðið að farmiðakaupum þínum til Íslands?
- Greiddir þú farmiðann?
- Ef nei, hver borgaði fyrir hann?
- Átt þú að greiða farmiða til baka?
- Hvernig áttu að greiða farmiðana til baka?
- Af hverju komstu til Íslands?

Hýsing og ferðafrelsi

- Hver ákvað hvar þú ættir að búa á Íslandi?
- Hver útvegaði húsnæðið?
- Ertu frjáls ferða þinna?
- Var þér lofað húsnæði á Íslandi sem ekki hefur staðist?
- Hvernig er ferðafrelsi þínu háttað á Íslandi?
- Er þér bannað að fara út á ákveðnum tímum sólarhrings?
- Hvar borðar þú og sefur?
- Þarft þú að biðja um leyfi til að borða, sofa, fara á salernið?

Nauðungarvinna

- Hvers konar vinnu starfar þú við?
- Hefur þú fengið greitt fyrir vinnuna þína?
- Hvernig færðu greitt?
- Hverskonar starf var þér boðið á Íslandi?
- Hvar fékkstu upplýsingar um starfið ?
- Hvaða loforð fékkstu varðandi starfið?
- Hver lofaði þessu?
- Hvernig er staðan þín öðruvísi en þér var lofað?
- Hvernig eru reglurnar á staðnum þar sem þú vinnur?
- Getur þú yfirgefið starfið þitt ef þú kýst svo?
- Getur þú komið og farið eins og þú óskar?
- Hefur þér eða fjölskyldu þinni verið hóttað?
- Lýstu fyrir mér þeim aðstæðum sem þú starfar við?
- Lýstu fyrir mér þeim aðstæðum sem þú býrð við?
- Hefur einhver sem þú hefur unnið með reynt að fara í burtu? Ef svo er hvað gerðist?
- Er þér ekið til og frá vinnu?
- Býrðu og vinnur á sama stað?
- Hvað mun gerast ef þú neitar að vinna?
- Segðu mér hvað það er sem þér líkar ekki í vinnunni þinni?
- Hvað þarftu að vinna margar klukkustundir á hverjum degi?

Málamyndahjúskapur

- Hver greiddi fyrir farmiðann þinn?
- Hvenær ákvaðst þú að koma til Íslands?
- Ákvaðst þú sjálf/ur að koma til Íslands?
- Hvernig síma áttu?
- Hver keypti símann ?
- Hefur þú beinan aðgang að þeim pósti sem þér berst?
- Segðu mér frá venjulegum degi í lífi þínu?
- Hvernig hefur venjulegur dagur í lífi þínu breyst frá því þú giftist maka þínum?
- Hvar vinnur þú?
- Hver útvegaði þér þá vinnu?
- Hvað vinnur þú mikið?
- Hvernig líkar þér að vinna þar?
- Færðu greidd laun fyrir vinnu þína?
- Hvernig færðu launin þín greidd?
- Hvernig kynntist þú maka þínum?
- Hvernig kom það svo til að þið byrjuðuð að vera saman?
- Hvernig kom það til að þið giftuð ykkur?
- Hvenær var sú ákvörðun tekin?
- Stakk einhver upp á því við ykkur að þið skylduð giftast?
- Hver skipulagði hjónavígsluna?
- Hver fyllti út umsókn þína um dvalarleyfi?
- Hver sá um að útvega þá pappíra sem þurfti frá heimalandi þínu, til að þið gætuð gift ykkur?
- Hvenær var þessum pappírur útvegað ?
- Er maki þinn góður við þig?

- Giftist þú maka þínum af frjálsum vilja?
- Sérð þú sjálf/ur um fjármál þín? Ef þú sérð ekki um þá, hver gerir það?
- Hefur þú þurft að sinna störfum sem þú hefur ekki viljað vinna á Íslandi?
- Hefur þér eða fjölskyldu þinni á einhvern hátt verið hótað?
- Giftist þú maka þínum eingöngu til þess að fá dvalarleyfi á Íslandi?
- Er eitthvað sem þú vilt segja okkur?

Kynferðisleg misnotkun

- Hefur þú verið neydd/ur til að gera eitthvað sem þig langaði ekki að gera eða líkaði ekki við?
- Hefur þú verið neydd/ur til að taka þátt í kynferðislegum athöfnum á Íslandi?
- Hefur þú verið neydd/ur til að taka þátt í auglýsingu á kynlífi?

Samskipti við yfirvöld

- Hefur þér verið sagt frá lögreglunni hér eða útlendingayfirvöldum? Ef svo er hvað var þér sagt?
- Hefur þér verið sagt hvað þú eigir að segja við lögreglu/útlendingayfirvöld?

Frelsi til athafna

- Getur þú talað við fjölskylduna þína og vini?
- Ef já, er einhver viðstaddur þegar þú talar við þau?
- Getur fjölskyldan þín og vinir hringt í þig?
- Hefur þú leyfi til félagslegra samskipta eða til að rækja trú þína?

Frítími og heilsa

- Hvað gerir þú þegar þú átt frí?
- Hefur þú nýlega farið til læknis?

Skuldir

- Skuldar þú einhverjum peninga? Ef svo er hversu há er upphæðin? Hvenær þarftu að borga skuldina til baka? Hvernig borgar þú skuldina til baka?
- Getur þú geymt peningana sem þú vinnur þér inn?
- Hver greiddi ferðakostnað þinn til Íslands?

Hótanir

- Hefur þér eða fjölskyldu þinni verið hótað?

Barn

- Hvað átti að verða um barn þitt eftir fæðingu þess?